

PREVAJANJE »TREH KRON« ITALIJANSKE KNJIŽEVNOSTI: DANTE, PETRARCA IN BOCCACCIO V SLOVENSКИH PREVODIH

Robert Grošelj
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Dante Alighieri, Francesco Petrarca in Giovanni Boccaccio sodijo med največje avtorje italijanske književnosti, ta status, ki ga odraža poimenovanje *tri krone*, pa jim je bil pripoznan že med 14. in 15. stoletjem v delih humanistov, kot sta Cino Rinuccini in Leonardo Bruni (Alfano 2018, 93).

2 Dante Alighieri

2.1 Življenje in delo

Dante se je rodil v Firencah leta 1265 v družini malega plemstva. Izobraževal se je pod mentorstvom učenjaka in politika Brunetta Latinija (ok. 1220–1294), avtorja znanega enciklopedičnega dela *Li Livres dou Trésor* [Knjige zaklada]. Dantejevo življenje sta zaznamovala politično in književno udejstvovanje. Dante, ki je leta 1300 postal eden od priorjev oz. upraviteljev mestnih oblasti v Firencah, je bil leta 1301 po prihodu političnih nasprotnikov na oblast obtožen korupcije. Ker ni priznal krivde, je bil v odsotnosti obsojen na gremado. Dante se ni nikoli več vrnil v Firence, temveč je preostanek življenja preživel po različnih krajih Italije kot ugleden gost plemiških družin. Umrli je leta 1321 v Ravenni, kjer je pokopan.

Dante je pisal tako v latinščini kot v t. i. *volgare* »ljudskem jeziku« oz. italijanščini. Njegovo največje delo, ki ga je napisal po letu 1304, je gotovo *Commedia* [Komedija], ki jo je Boccaccio pozneje označil kot *božansko (divina)*. Gre za didaktično-alegorično pesnitev, v kateri Dante prepotuje pekel, vice in nebesa ter na tak način

simbolično opravi človekovo pot k zveličanju. Danteja na poti skozi pekel in vice spremlja antični pesnik Vergil, skozi nebesa pa ga vodita Beatrice, vir Dantejevega poetičnega in življenjskega navdiha, in sv. Bernard. Dantejevo poezijo, ki sodi v t. i. *sladki novi slog*, smer italijanske književnosti 13.–14. stoletja, ki jo zaznamujeta plemenitost in božanska ljubezen, najbolje predstavlja zbirka *Vita nuova* [Novo življenje] (1292–1293) s poezijami in uvodnimi proznimi segmenti o ljubezni do Beatrice. Ostala pomembna Dantejeva dela so *De vulgari eloquentia* [O ljudskem jeziku] (1303–1305), latinska razprava o pomenu italijanskega jezika; *Convivio* [Gostija] (1304–1307), enciklopedično besedilo v italijanščini o vseh védenjih tega časa; *De monarchia* [O monarhiji] (1313–1318), latinska razprava o razmerju med cesarsko in papeško oblastjo (Salinari in Ricci 1994, 255–366).

2.2 Prevodi in prevajalci

Dantejeva dela (predvsem *Komedija*) so bila na Slovenskem prisotna že v srednjem veku: npr. v Izoli sta ob koncu 14. stoletja pod peresom Pietra Campennija iz Tropee, sekretarja izolskega podestata, nastala prepisa *Komedije* s komentarjem v latinščini; iz stiške knjižnice je izdaja *Komedije* iz leta 1520; v pridigarskem kodeksu iz 16. stoletja (ki ga danes hranijo v NUK) se nahajata dva citata iz *Komedije* (Škerlj 1968; Perčič 1996, 20–21; Darovec idr. 2014). Prvi slovenski prevodi Danteja pa segajo v romantiko: Janez Čop (1810/1813–1846), brat Matije Čopa, naj bi prevedel odlomek z grofom Ugolinom iz *Pekla*, nato pa je Stanko Vraz (1810–1851) za almanah svetovne poezije, ki ga je leta 1835 načrtoval z Miklošičem, a ni nikoli izšel, prevedel ves III. spev in dele I. in XXXIII. speva *Pekla* (Perčič 1996, 34; Fišer 2014, 448).

Danes je bera Dantejevih del v slovenščini dokaj bogata: v samostojnih knjižnih izdajah so izšli *Božanska komedija*, Dantejeva poezija in spis *Monarhija*. Prvi celotni prevod *Božanske komedije* je pripravil teolog, filolog in literarni zgodovinar Jože Debevec (1867–1938), izhajal pa je med letoma 1910 in 1925 v reviji *Dom in svet*; leta 2021 je pregledan Debevec prevod za tržaško založbo Luglio pripravila italianistka in dantologinja Valentina Petaros Jeromela.

V letih 1959 in 1965 sta sledila Gradnikova prevoda *Pekla* in *Vic*, ki sta izšla v zbirkah *Kondor* Mladinske knjige (prvi) oz. *Bela krizantema* Cankarjeve založbe (drugi), leta 1959 pa je Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu izdala prevod *Pekla* Tineta Debeljaka (1903–1989), slavista, literarnega kritika in enega najpomembnejših kulturnikov slovenske skupnosti v Argentini. Leta 1972 je izšel prevod *Božanske komedije* romanista in literarnega zgodovinarja Andreja Capudra (1942–2018) pri založbi Obzorja v Mariboru, temu pa so sledile izdaje v letih 1991 (za Založništvo tržaškega tiska v Trstu), 1994 (v zbirki *Svetovni klasiki* založbe Mihelač v Ljubljani), 2005 in 2018 (obe v zbirki *Neminljivi* Celjske Mohorjeve družbe). Leta 2022 je izšel Capudrov prevod v Braillovi

pisavi, ki ga je izdala Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Izbor iz *Božanske komedije* v Capudrovem prevodu sta izšla v letih 1966 in 1985 v zbirki *Kondor* Mladinske knjige; leta 1993 je sledila tudi radijska izvedba na Radiu Slovenija in Slovenskem sporedu tržaškega RAI, izbor zanjo pa je prav tako pripravil Capuder.

Vse knjižne prevode Dantejeve poezije je pripravil pesnik Ciril Zlobec (1925–2018): leta 1956 je Cankarjeva založba izdala *Novo življenje*, temu sta leta 1975 in 2002 sledila izbora *Dante* in *Dante Alighieri* pri Mladinski knjigi (prvi v *Liriki*, drugi v *Mojstrib lirike*); večinoma gre za pesmi iz *Novega življenja*, izbor *Dante* pa vsebuje tudi pesmi iz Dantejeve mladosti (gl. Jan 2001, 44). Politični spis *Monarhija* je leta 2013 v prevodu romanista in sociologa Tomaža Jurca izdala Slovenska matica v Ljubljani. Od ostalih Dantejevih del so bili do zdaj prevedeni le odlomki: dele *Gostije oz. Banketa* so za različne revije prevedle romanistki Marija Kacin in Nadja Jarc ter semiotičarka in jezikoslovka Matejka Grgič, dele besedila *O ljudskem jeziku* pa Marija Kacin in Matejka Grgič (gl. Grum 2005, 294).

Številni prevodi Dantejevih del so izšli v časopisju, antologijah ipd., njihovi prevajalci pa so bili poleg že omenjenih še duhovnik Peter Hicinger, literati Fran Zakrajšek, Jovan Vesel Koseski, Oton Zupančič, teolog Aleš Ušeničnik, klasični filolog Janez Remic, umetnostni zgodovinar Milček Komelj (za glavne slovenske prevajalce Danteja gl. Grum 2005, 307–311).

Na koncu naj omenim še radijsko igro *Božanska komedija: III. in IV. spev*, ki jo je na osnovi Capudrovega prevoda za Radio Slovenija leta 1997 režiral Sergij Verč, predvsem pa tri izjemno odmevne gledališke predstave SNG Maribor leta 1993 z naslovom *La Divina Commedia – inferno, purgatorio oz. paradiso*, ki jih je režiral Tomaž Pandur, temeljijo pa na Capudrovem prevodu v priredbi Nenada Prokića.

2.3 Posebnosti posameznih prevodov

O Danteju v slovenščini obstaja dokaj obsežna prevodoslovna literatura (gl. naslednji razdelek), zato je predstavitev posebnosti prevodov, ki sledi kronološkemu zaporedju njihovih objav, bolj pregledna, temelji pa na ugotovitvah Alojza Rebule (1960) in Toneta Perčiča (1996).

Alojz Rebula (1960, 203–205) ugotavlja, da je Vrazov prevod I. speva *Pekla* pomanjkljiv, medtem ko je III. spev boljši (fluiden, a mu manjka poetičnosti), v primerjavi s poznejšim prevodom Koseskega celo briljanten; XXXIII. spev *Pekla* naj bi bil zgolj osnutek.

XXXIII. spev in odlomek II. speva *Pekla* iz let 1867 in 1885 v prevodu Frana Zakrajška po mnenju Rebule (1960, 213) kažeta na pomanjkanje tehnike in močan vpliv rime, Tone Perčič (1996, 40) pa dodaja, da je prevajalec nespreten in se poslužuje »koseskizmov«.

III. spev *Pekla v Domačih vajah* iz let 1870–1871 (njegov avtor bi lahko bil Bogoslav) je – piše Perčič (1996, 41) – brez rime, zvest izvirniku, včasih bolj, včasih manj gladek in brez »posebne poetične vrednosti«.

Celoten prevod *Pekla* iz let 1877–1878 izpod peresa Jovana Vesela Koseskega naj bi bil na meji dobrega okusa: Perčič (1996, 42–44) navaja slab jezik (podobno sta menila že Levstik in Stritar), nerazumljivost (npr. *Pa toka sred sivor na barki bivoši, / kim starosti so kodri se blešeli* iz III. speva *Pekla*), pomanjkanje razlagalnega aparata, slovenjenje imen (tako že Rebula 1960), na tej osnovi pa sklene, da gre za primer slabega prevajanja.

Rokopisni prevod XXX. in XXXII. speva *Vic* neznanega avtorja iz let 1890–1895, ki ga hrani Študijska knjižnica v Celju, je po Perčiču (1996, 44) slab in brez posebne pesniške vrednosti.

Župančičeve prevode I., III., V. speva *Pekla*, odlomka I. speva *Vic* in dveh sonetov (ki so nastajali od 1904 do 1941) Rebula (1960, 230) ocenjuje kot izvrstne in nepreko-sljive, sploh V. spev *Pekla*, ki naj ga ne bi dosegla ne Gradnik ne Debeljak, podobno pa o rokopisnih sonetih meni Perčič (1996, 58).

Ušeničnikov prevod XXXIII. speva *Raja* iz 1914 naj bi, ocenjuje Perčič (1996, 60), uspel: kar je izgubil na poetičnosti, je Ušeničnik nadomestil s filozofskim razmišljanjem, natančnostjo in jasnostjo, po tem naj bi bil boljši od Debevčevega prevoda.

Prvi slovenski integralni prevod Božanske komedije izpod peresa Jožeta Debevca je izhajal med letoma 1910 in 1925 v reviji *Dom in svet*: čeprav je že sam prevajalec ugotavljal, da je prevod po pesniškem izrazu slabši od Župančičevih prevodov, je po mnenju Rebule (1960, 220) opravil pionirsko delo, ko je poskrbel za ves razlagalni aparat, poleg tega pa mu je poznejša kritika priznala tudi umetniške učinke. Perčič (1996, 62) dodaja, da je Debevec ponekod suho filološko zvest in premalo poetičen, hkrati pa ugotavlja, da mu veliko dolguje poznejši Gradnikov, deloma tudi Debeljakov prevod (gl. npr. Capud-rovo ugotovitev, da je Gradnik uporabil 70 % Debevčevih rim; Perčič 1996, 62, 154).

Iz leta 1935 je prevod prvih sedmih tercin zadnjega speva *Raja* z naslovom »Spev device Marije«, ki ga je v *Jutranji zarji* objavil Črtomir, verjetno Janez Remic; po oceni Perčiča (1996, 68) je prevod dober, a morda preveč molitven.

V letih 1937–1938 je Debevec v *Domu in svetu* objavil prevode *Vite nuove*, za katere Rebula (1960, 225) piše, da so zvesti izvirniku – prozni deli so včasih preveč filološki, pesmi pa niso slabe niti v primerjavi z Zlobčevimi prevodi. Po mnenju Rebule (1960, 234) je Zlobčev umetniški vtis večji, a ne prepričljivo boljši, Debevec pa je dober predvsem pri besedni doslednosti.

O Gradnikovih prevodih Dantejevih sonetov v *Italijanski liriki* iz leta 1940 pozitivno pišejo predvsem Italijani, slovenski kritiki pa so bolj zadržani (Rebula 1960, 237); Perčič (1996, 67) meni, da mu je nekje uspelo bolj, drugje manj.

Leta 1959 v Buenos Airesu izide *Pekel* v prevodu Tineta Debeljaka, ki je prevedel tudi druge speve (med vojno npr. za *Slovenčev koledar 1942* in *Dom in svet*, po vojni pa

za revijo *Meddobje* v Argentini); neuresničen je ostal prevod celotne *Božanske komedije*, napovedan za leto 1965. Po Alojzu Rebuli (1960, 243–251) je Debeljak izviren prevajalec, ki si je redko (pri rimi) pomagal z Debevцем, je svobodnejši glede na izvornik in ima večjo ekspresionistično interpretacijo; njegovo besedje je bogatejše od Gradnikovega, je modernejši, obvlada tercine, ponekod pa je, po oceni Rebule, interpretativno preveč svoboden.

V zvezi z Gradnikovima prevodoma *Pekla* in *Vic* iz let 1959 in 1965 Tone Perčič (1996, 98) govori o spornem avtorstvu in škandalu. Že Rebula (1960, 236–243) je ugotovil, da je Gradnik rime prepisoval od Debevca in bil leksikalno neustrezen (podoben Koseskemu), kar kaže – kot razmišlja Rebula – da ni ustrezno doživel Danteja; pozitivno sta ocenjena tekoča dikcija in slovesni ton. Pri obeh Gradnikovih prevodih je sodeloval Niko Košir (1919–2000), univerzitetni predavatelj in prevajalec, ki naj bi prevode pregledal in napisal komentar; Perčič (1996, 99) navaja, da se je Košir spominjal napornega sodelovanja s pesnikom, ki je imel velike težave s prevodom, in svojega prevodnega doprinosu, pri čemer pa nikjer ni bil omenjen kot prevajalec. Gradnikov prevod je doživel pozitivne in negativne ocene.

O Zlobčevih prevodih Danteja, ki obsegajo predvsem poezijo v izborih, pa tudi I. in III. spev *Pekla* (Zlobec je napovedal tudi prevod celotne *Božanske komedije*, a ga ni nikoli izvršil), Perčič (1996, 100–102) omenja, da jih je večina kritikov (npr. Mitja Mejak, Dušan Željeznov) hvalila, nekateri (npr. Jolka Milič, Janez Gradišnik, Alojz Rebula) pa niso bili prizanesljivi: kritizirali so površno prevedene pridevnike in *rime tronco* (naglas na zadnjem verzu), ki razbija izhodiščne enajsterce. Niko Košir je bil do Zlobčevega prevoda *Vite nuove* leta 1956 še bolj kritičen: opazil je interpretativno nezanesljivost in površnost, samovoljnost tudi v proznih delih, kjer naj bi Zlobec izpuščal besede in spreminjal smisel. Perčič (1996, 100) o tem prevodu meni, da ima sodobnejšo in jasnejšo slovenščino kot Debevčev (predvsem v proznih odlomkih), v verzih pa Debevca velikokrat ne doseže.

Capudrov prevod *Božanske komedije* iz leta 1972 je po Perčiču (1996, 100) slogovno, jezikovno in formalno najboljši med slovenskimi prevodi (le z malimi kritičnimi točkami). Perčič (1996, 110) svojo razpravo o Danteju v slovenščini zaključil z mnenjem, pri čemer se navezuje tudi na razpravo Patrizie Raveggi (1984), da so slovenski prevodi večkrat pomanjkljivi, najbolj Gradnikov, tudi Capudrov prevod naj bi bil na več mestih svoboden in premalo pesniški, Zlobčev pa netočen.

2.4 Recepcija

Slovenska recepcija Danteja je razmeroma bogata: najaktualnejši bibliografski pregled do leta 2005 prinaša bibliografija »Dante pri Slovencih« Martina Gruma (2005), ki je bila leta 2018 ponatisnjena.

Med preglednimi deli o Danteju velja kot prvega izpostaviti zbornik *Dante: 1321–1921* v uredništvu Alojzija Resa, ki ga je leta 1921 izdala ljubljanska tiskarna Kleinmayr-Bamberg (italijanski prevod zbornika je izšel leta 1923 pri Giovanni Paternolli Editore v Gorici); zbornik vsebuje mnoge razprave, na slovensko recepcijo Danteja pa se navezujejo pregled slovanskih prevodov Danteja Jožeta Debevca, Župančičev prevod V. speva *Pekla*, Josip Puntar piše o vplivu Danteja na Prešerna in Milko Kos o Dantejevih sledovih med Jugoslovani (Perčič 1996, 63–64; Grum 2005, 296). Tudi številka 17–18 revije *Mladika* (v uredništvu Franceta Bevka) je večinoma posvečena Danteju: poleg uvodnega prispevka Alojzija Resa so v njej pesmi »Danteju« Franceta Bevka in »Duša te kliče« Silvina Sardenka, pregledni biografski članek Ivana Grudna, o pomenu Danteja za Italijo, kulturne narode in katolištvo piše Jože Debevec, o vplivu na Prešernov *Krst* Josip Puntar, Aleš Ušeničnik je zastopan s prevodom XXXIII. speva *Raja*, Venceslav Bele pa razpravlja o tem, da Danteja verjetno nikoli ni bilo na Tolminskem. V reviji je še nekaj podatkov o prevodih Dantejeve *Komedije* in dva odlomka iz nje (»Dantejeva jama« in »Dante v Italiji«). Iz leta 1965 sta knjižica Srečka Vilharja *Dante: 1265–1965* (izdala jo je Študijska knjižnica v Kopru), ki vsebuje pregled slovenske recepcije Danteja in bibliografski pregled, in zbornik *Onorate l'altissimo poeta: ob sedemstoletnici Dantejevega rojstva: 1265–1965* v uredništvu Marijana Breclja (izdala ga je Goriška knjižnica v Novi Gorici), ki vsebuje Brecljev pregled knjižnih izdaj Dantejevih del v jezikih jugoslovanskih narodov in prispevek o prevodih *Komedije* Frana Zakrajška izpod peresa Branka Marušiča. Ob tem lahko omenimo še razpravi Stanka Škerlja (obe iz leta 1968) o najstarejših sledih Dantejeve *Komedije* na Slovenskem in Atilija Rakarja o Danteju v slovenski publicistiki med letoma 1922 in 1964 (Perčič 1996, 105–106; Grum 2005, 297, 304). Ključno pregledno recepcijsko delo o Danteju na Slovenskem je monografija *Dante pri Slovencih* Toneta Perčiča, ki ga je leta 1996 izdala Slovenska matica (monografija temelji na avtorjevi bibliografiji slovenskega Danteja in magistrskem delu iz let 1989 in 1990, ki jima je sledila vrsta člankov o Danteju na Slovenskem po obdobjih); delo vsebuje podroben kritični pretres vse recepcije Danteja od prvih sledi na Slovenskem do sedemdesetih let, povzemalno je predstavljeno tudi stanje do leta 1990 (Perčič predstavlja in kritično komentira prispevke o Danteju, njegovi ustvarjalnosti, prevodih, vplivih na slovenske avtorje itn., podaja pa tudi lastna mnenja).

Stanko Leben je leta 1940 izdal monografijo *Problem Dantejeve Beatrice: uvod v monografijo o Beatrici kot pesniškem liku* (založila jo je Modra ptica iz Ljubljane), v kateri je izpostavil problem Beatrice – ali gre za realno žensko ali simbolično fiktivno osebo; Leben sklene, da v Beatrice ne kaže iskati le resnične ženske ali alegorije, temveč da je umetniški pesniški lik, plod Dantejeve domišljije (Perčič 1996, 69–71).

Med celostne prevodoslovne analize Dantejevih del v slovenščini sodijo dela slavista in prevajalca Bartolomea Calvija (1932), filologa in pisatelja Alojza Rebule (1960), kulturne delavke in prevajalke Patrizie Raveggi (1984), literarnega zgodovinarja in

prevajalca Arnalda Bressana (1990), romanista in prevajalca Toneta Perčiča (1996) in Valentine Petaros Jeromela (2021), sem pa lahko uvrstimo še diplomsko delo pesnika in publicista Aceta Mermolje (1973). Problemsko ožji sta npr. študiji romanistke in prevodoslovke Martine Ožbot (1991a) in Alojza Rebule (1991). Tu lahko omenimo še mnoge komentarje objavljenih prevodov v slovenski publicistiki, ki so jih včasih prispevali tudi prevajalci sami (gl. Grum 2005).

Bartolomeo Calvi (1932) v študiji o V. spevu *Pekla* v slovenskih prevodih ocenjuje, da je Župančičev prevod najboljši, Debevčeva filološka priprava slabša od pričakovane in da je prevod netočen, plehek, Koseski je sicer neberljiv in čudaški, a ne vedno ponesrečen (gl. tudi Perčič 1996, 80–82). Alojz Rebula (1960) v disertaciji o *Božanski komediji* v slovenskih prevodih, ki kot članek izide v *Ricerche slavistiche* istega leta, kritično oceni prevode Koseskega, o Zakrajšku zapiše, da je imel pri prevajanju težave, pri Zlobcu opazi odstopanja od izvirnika, Gradnikov prevod, ki se naslanja na Debevčevega, pa označi za manj uspešnega; po mnenju Rebule so bolj uspešni III. spev Vrazovega *Pekla*, Debevčev filološki prevod s pesniško svežino, Zupančičevi, Ušeničnikovi prevodi in Debeljakov *Pekel*, ki predstavlja pomembno etapo v slovenskem prevajanju Danteja (gl. tudi Pogačnik 1962, 186–187).

Patrizia Raveggi (1984) analizira Gradnikov, Župančičev in Capudrov prevod V. speva *Pekla*: najbolj kritična je do Gradnikovega, v katerem odkriva med drugim napake, nezvestobo in okornost, medtem ko je po njenem mnenju najbolj pretanjen Capudrov z globokim spoštovanjem do izvirnika (gl. tudi Perčič 1996, 104). Arnaldo Bressan (1990) v knjigi o Danteju v slovenščini večravninsko analizira (žal na majhnem vzorcu) slovenske prevode Danteja od Koseskega do Capudra: presodi, da je pri *Božanski komediji* najbolj dovršen Capudrov prevod; v *Novem življenju* so po njegovem mnenju Zlobčeve proze boljše od Debevčevih, v poezijah sta si prevajalca bolj enakovredna. Bressan ocenjuje tudi prevode slavnega Dantejevega soneta »Tanto gentile e tanto onesta pare« [Tako plemenita in tako dostojna je]: po njegovem mnenju je Gradnikov prevod nenavaden, Zlobčev je boljši, Župančičev »prepost in sijajen« (gl. tudi Ožbot 1991b, 928–929; Sferco 1991). Tone Perčič (1996) povzema predstavlja ocene Dantejevih prevodov, kot so izhajali (gl. zgoraj); upošteva študije od Calvija (1932) do Raveggi (1984), najbolj Rebulo (1960), medtem ko je Bressan (1990) le omenjen (Perčič 1996, 110).

Valentina Petaros Jeromela (2021) v knjigi o slovenskih prevodih *Božanske komedije* od začetkov do Capudra najprej pregleda prevode *Komedije*, vplive Danteja na slovensko literaturo in stanje v slovenski literaturi in jeziku med 18. in 19. stoletjem, nato pa obravnava sama besedila: ugotavlja, da je pionirskemu delu Vraza sledila jezikovna zmešnjava in žalosten prevajalski slog pri Koseskem, nekoliko boljše rešitve opaža pri Zakrajšku in večji napredek pri Juriču; Debevec je po njenem mnenju kljub filološki togosti pomemben zaradi integralnega prevoda in razlagalnega aparata, Župančič najboljše prenese Dantejevo poetiko v slovenščino, Ušeničnika zaznamuje verska poglobljenost, Gradnik

je tog, Debeljakov prevod je tekoč in umetniško boljši od Debevca in Gradnika, Capuder bolj zvest vsebini kot metričnim okvirom (Petaros Jeromela 2021, 53–93).

Ace Mermolja (1973) v diplomskem delu o Dantejevih sonetih v slovenščini ugotavlja, da Debevčeva filološka zvestoba prinaša nihanje – prevod je včasih okoren, ob pravi zvestobi in svobodni interpretaciji tudi uspešen; Gradnik je po oceni Mermolje dober pri prevajanju Dantejevih »realističnih verzov«, včasih pa je nepazljiv, slogovno okoren in besedno neprimeren (z npr. »koseskizmi«); Zlobčev prevod, ki je bolj prepesnitev kot zvest prevod, ima tekočo, moderno slovenščino, včasih pa mu zmanjka pomen – Mermolja navaja predvsem ključni stilnovistični izraz *gentile* 'plemenit', ki ga Zlobec prevaja kot *blag, rahel, dober* ipd. (kar je lahko posledica prepesnitve in želje po čisti slovenščini).

Martina Ožbot (1991a) v zvezi s prevajanjem metafor v prvih petih spevih *Božanske komedije* (predvsem pri Capudru) ugotavlja, da Capuder večinoma ohranja Dantejeve figure; nekatera odstopanja, s katerimi se odmika od izhodiščnega pomena in sporočila, pa so posledica upoštevanja izhodiščnega ritma in metruma ter skladenjskih razlik med slovenščino in italijanščino. Alojz Rebula (1991) v svojem prispevku predstavi analizo prevoda *Pekla* Tineta Debeljaka iz svoje disertacije: prevod je boljši od Debevčevega in Gradnikovega, Rebula ga ima za pomembno delo; prevod je manj odvisen od Debevčevega, ima samostojne in dobre rime, je jasen in živ, med realističnim in ljudskim s ponekod slabšimi rešitvami pri metaforah (Rebula 1991, 39–45). Rebula (1991, 34–35, 46–47) navaja tudi dopisovanje z Debeljakom: prevajalec piše o sorodstvu z Debevcem, komentira Gradnikov prevod in svoje prevajanje Danteja (tudi načrte) – izpostavlja usodo emigranta, ki si jo deli z Dantejem, željo, da bi prevodu dal sodobno noto, in svoja tudi spontana jezikovna iskanja.

O vplivu Danteja na slovensko književnost so pisali mnogi literarni zgodovinarji: Josip Puntar, France Kidrič, Janko Kos, Boris Paternu, Alojz Rebula, Atilij Rakar (gl. Capuder 2002, 58), ki jim lahko dodamo še npr. Jožeta Pogačnika, Toneta Perčiča, Marijo Pirjevec, Andreja Capudra, slavista Vladimirja Nartnika, slovenistko in umetnostno zgodovinarico Niko Šušteršič, klasično filologinjo Jadranko Cergol. Med vplivi na slovensko književnost se kot prvi omenja morebitni vpliv Dantejevih pogledov v *De vulgari eloquentia* na Trubarjev enotni knjižni jezik (npr. Pogačnik 1982), najpomembnejši pa je gotovo vpliv na Prešerna. Nad Dantejem ga je navdušil Matija Čop, ki je velikega pesnika resno preučeval (Čop se je imel za dantologa), ga imel za vzor resne miselne poezije, obenem pa je spodbujal recepcijo romanskih pesniških oblik (Pogačnik 1982).

Vpliv Danteja na Prešerna naj bi se kazal v nekaj točkah: Prešernovi rokopisi vsebujejo citate Dantejevih verzov (Capuder 2002); Prešeren omenja Danteja v »Glosi«, v kateri odkriva izvore svoje poezije; Dante naj bi vplival na duhovno razsežnost Prešernove poezije, na t. i. spiritualni erotizem; idejno-estetski itn. vplivi naj bi se kazali v »Sonetnem vencu«, »Uvodu«, »Krstu pri Savici« in »Dem Andenken des Matthias

Cop« (Pogačnik 1982) ter v sonetih »Popotnik pride v Afrike pušavo« in »Odrplo bo nebo po sodnem dnevi« (Kos 1987); Prešernova Bogomila se povezuje z Dantejevo Beatrice; Dante je bil ob Petrarci vir romanskih pesniških oblik pri Prešernu (Pogačnik 1982; Kos 1987; Perčič 1996, 32–37, 108–109). Vlado Nartnik (1996), kot pred njim že Josip Puntar, povezuje Danteja in nekatere Prešernove pesmi na podlagi numeroloških podobnosti (pojavljanje podobnih letnic in števil). Andrej Capuder (2002) primerja Danteja in Prešerna kot *trubadurja* različnih žensk, *filozofa* s podobno moralno resnobo in različnim pojmovanjem ljubezni ter *državljana*, ki ju zaznamuje podobna razpetost med domačim krajem, domačo deželo in širšim prostorom; ob tem je Dante »iskalec središča«, Prešeren pa »svojo izmiritev išče na obodu svetovnega dogajanja« (Capuder 2002, 58). Marija Pirjevec (1991) obravnava recepcijo Danteja pri Matiji Čopu, ki je bil pravi dantolog – v svoji knjižnici je imel kar 30 del, povezanih z Dantejem, na njegovo razumevanje velikana italijanske književnosti pa je vplival nemški filozof Schelling, ki je imel *Komedijo* za enega »najznamenitejših problemov filozofskih in historičnih konstrukcij umetnosti« (Pirjevec 1991, 215) in zgled za vso moderno poezijo, v kateri so povezane poezija, religija in filozofija (prav tam, 216). Marija Pirjevec (1991, 218) omenja, da je na Čopa vplivalo tudi Dantejevo razumevanje kultiviranega ljudskega jezika kot sredstva za izražanje najbolj vzvišenih misli in oblikovanje najzahtevnejših metričnih oblik.

Dantejeva *Božanska komedija* je strukturno in motivsko vplivala na pesnitev *Katoliška Cerkev*, ki jo je med letoma 1842 in 1847 napisal duhovnik Jernej Levičnik (Pogačnik 1982; Perčič 1996, 37); podobno je mogoče strukturne in motivske vplive prepoznati v epu *Vrata nepovrata* Borisa A. Novaka iz leta 2014, poleg tega pa v delu kot vodnik in varuh nastopa tudi Dante (Šušteršič 2020). Dante naj bi vplival še na Gradnika (Mermolja 1973; Kos 1987; Perčič 1996, 91), paralele z *Božansko komedijo* naj bi obstajale v *Tržiških oktavah* Toneta Pretnarja (Nartnik 2003) in v slovenski ljudski legendi *Pogubljena mati* (Nartnik 1995). Danteju so bile posvečene tudi posamezne izvirne slovenske pesmi – po eno pesem so mu posvetili npr. Vojeslav Mole, France Bevk in Silvin Sardenko (Perčič 1996, 85).

Veliko prispevkov se ukvarja z domnevnim bivanjem Danteja na slovenskem ozemlju: z njim se povezujejo Postojnska jama, Rakov Škocjan, Križna jama, Devin, Gorica, Lož, najbolj pa Tolminsko (Makuc 2008, 42). O Danteju na Tolminskem so pisali predvsem zgodovinarji, npr. Simon Rutar v *Zgodovini Tolminskega* leta 1882, za njim Milko Kos, Venceslav Bele, Milan Stergulc, Mitja Volčanšek, Neva Makuc in Damjana Fortunat-Černilogar; leta 2021 je kulturno združenje Associazione culturale èStoria iz Gorice posnelo TV oddajo *Dante fra Tolmino e il Friuli* [Dante med Tolminom in Furlanijo]. Med študijami lahko izpostavim npr. razpravi Neve Makuc (2008) in Damjane Fortunat-Černilogar (2021), ki predstavita izročilo o Danteju na Tolminskem, njegovo zgodovinsko ozadje (na podlagi kritičnega pregleda literature)

in povezane vsebine (npr. izkoriščanje Danteja za politične namene v času fašizma, spominska obeležja).

Zgodovinsko ozadje za bivanje Danteja na Tolminskem se najde v zapisih videmskega notarja Giovannija Candida (ok. 1420–1528), ki se je oprl na poročila Bartholomea Sacchija – Platina (1421–1481) o begu t. i. belih gvelfov, tudi Danteja, v Forlì, antični Forum Livii, a je Candido zamenjal to poimenovanje s Forojulii, tj. s Friuli oz. Furlanijo. Dante naj bi nekaj časa bival v Vidmu kot gost oglejskega patriarha, ki je imel rezidenco tudi v Tolminu. Na tej osnovi je nastalo izročilo o obisku Danteja na Tolminskem, ki ga zaznamujeta Zadlaška (Dantejeva) jama in Dantejeva skala v Tolminskih koritih, na kateri naj bi pesnik sedel (Makuc 2008, 41–44; Fortunat-Černiloga 2021). Medtem ko se Neva Makuc do bivanja Danteja na Tolminskem ograjuje, je za Damjano Fortunat-Černilogar vprašanje njegove resničnosti odprto. Neva Makuc (2008, 46–53) obravnava tudi nacionalistično eksploatacijo Dantejevih verzov o Pulju in Kvarnerju kot vzhodni italijanski meji (IX. spev *Pekla*), poleg tega pa še ugotavlja, da Dante, ko govori o gori *Tambornich* v XXXII. spevu *Pekla*, nima v mislih slovenskega *Javornika* (kot ime gore prevajajo npr. Čop, Gradnik, Debeljak ali Capuder), temveč verjetno goro Tambura v Apuanskih Alpah.

Leto 2014 zaznamuje faksimilna izdaja že omenjenih izolskih kodeksov *Božanske komedije* (v uredništvu Darka Darovca), kar spremljajo strokovni (npr. Darovec idr. 2014) in medijski odzivi. Številni so odzivi na Pandurjevo predstavo *Božanske komedije* (gl. Grum 2005, 295). Med ostalimi deli v zvezi z Dantejem v slovenščini lahko omenimo še Boccacciovo *Dantejevo življenje* v prevodu Petra Amaliettija iz leta 2015, v katerem skuša Boccaccio občudovanemu Danteju postaviti večer spomenik.

3 Francesco Petrarca

3.1 Življenje in delo

Petrarca se je rodil leta 1304 v Arezzu. Leta 1312 je Francosov oče dobil službo na papeškem dvoru v Avignonu, družina pa se je preselila v bližnji Carpentras. Po začetnem šolanju v Carpentrasu je Petrarca študiral pravo v Montepellierju in Bologni, kjer se je vedno bolj posvečal literaturi. Leta 1326 se je po očetovi smrti vrnil v Avignon, prejel nižje duhovniške redove in postal del kroga družine Colonna, izjemno pomembne v cerkveni strukturi. Zanje – podobno kot pozneje za vladajočo milansko družino Visconti – je opravljal različne diplomatske naloge. Za svojo literarno ustvarjalnost je leta 1341 v Rimu prejel pesniško krono, čast, ki mu je pripadla kot največjemu pesniku. Petrarca je veliko potoval, stkal prijateljstva z mnogimi intelektualci, med drugim tudi z Giovannijem Boccacciom, in tako močno vplival na intelektualno življenje v Italiji. Zadnja leta je z družino preživel blizu Padove, v kraju Arquà, kjer je leta 1374 tudi umrl.

Najpomembnejše Petrarcovo delo je zbirka *Canzoniere* [Stihi] ali *Rerum vulgarium fragmenta* [Drobci del v ljudskem jeziku] v italijanščini. Zbirko, ki jo je Petrarca začel pisati po letu 1330 in jo posvetil predvsem ljubezni do Laure, svojega pesniškega navdiha, sestavlja 366 pesmi, večinoma sonetov in kancon, za življenje in po smrti Laure. *Stihi* so postali ključni vzor (ne samo) italijanske poezije do 19. stoletja (sledenje Petrarcovi poeziji se imenuje *petrarkizem*) in model skupnega italijanskega pesniškega jezika. V italijanščini je Petrarca napisal še alegorično pesnitev *Trionfi* [Triumfi] (po 1352), ki govori o glavnih momentih potovanja duše od zemlje do nebes; *Trionfi* naj bi obenem predstavljali tudi Petrarcovo ljubezen do Laure. Petrarca, ki sodi med največje predhumaniste, je imel pesnjenje v italijanščini za manj pomembno od svoje ustvarjalnosti v latinščini, ki jo sestavljata filološko raziskovanje (med drugim je odkril nekaj Ciceronovih del) in pisanje v latinščini. Med Petrarcovim latinskimi deli lahko omenimo naslednja: pesnitev *Africa* (njeni začetki segajo v leti 1338–1339) o drugi punski vojni; spisa *De vita solitaria* [O samotnem življenju] (1346) e *De otio religioso* [O religioznem brezdelju] (1347) o življenju, posvečenem kontemplaciji; *Bucolicum carmen* [Bukolična pesnitev] (1346–1357), ki jo sestavlja dvanajst eklog o osebnem življenju in zgodovinskih dogodkih; polemična spisa *Invective contra medicum* [Invektive proti zdravniku] (1352–1355) in *De sui ipsius et multorum ignorantia* [O svoji lastni in mnogih drugih nevednosti], v katerih dokaže pomen literature in humanističnih študij za človeka; *Epistole* [Pisma], pomembna kot okna v intelektualni svet pesnika; ter eksistencialni spis *Secretum* [Skrivnost, Moja skrivnostna knjiga], dialog med Petrarco in sv. Avguštinom ob prisotnosti Resnice, prelepe ženske, v katerem Petrarca predstavi svojo razpetost med duhovnostjo in zemeljskimi dobrinami (Salinari in Ricci 1994, 446–529).

3.2 Prevodi in prevajalci

V srednjem veku je bil na Slovenskem s svojimi deli prisoten tudi Francesco Petrarca, o čemer priča že omenjeni pridigarški kodeks iz 16. stoletja z nekaj citati iz Petrarcovih *Trionfov* (Škerlj 1968; Perčič 1996, 20–21). Prve prevode Petrarcovih poezij pa bi moral vsebovati načrtovani Vrazov in Miklošičev almanah svetovne poezije: Vraz je zanj prevedel eno Petrarcovo kancono in pet sonetov (Fišer 2014, 448).

Danes slovenski knjižni prevodi Petrarcovih del obsegajo izbore poezij, celoten prevod *Stihov*, pa tudi dva prevoda *Secretuma*. Med izbiri je treba omeniti Gradnikove *Sonete in kancone*, ki so izšli leta 1954 pri Primorski založbi, in številne izbore prevodov Andreja Capudra: leta 1980 so izšli *Stihi: 101 sonet, 3 kancone, sekstina, madrigal, balada* v zbirki *Kondor* Mladinske knjige; sledil jim je izbor *Francesco Petrarca*, ki je izšel v letih 1987 in 1998 pri isti založbi (prvič v zbirki *Lirika*, drugič v *Mojstrib lirike*); leta 1995 je *Sonete* v zbirki *Svetovni klasiki* izdala založba Mihelač. Leta 2021 je izšel integralni prevod Petrarcovih *Stihov* z naslovom *Canzoniere: rerum vulgarium fragmenta*, ki jih

je prevedel slovenist, komparativist in prevajalec Srečko Fišer, izdala pa založba Goga v Novem mestu. V zadnjih letih smo v slovenščini dobili celo dva prevoda Petrarcoevega *Secretuma*: prevod avtorja in založnika Petra Amaliettija (1955–2020) *Moja skrivna knjiga ali moji zasebni dvomi* je izšel pri založbi Amalietti&Amalietti leta 2019, leto zatem pa je Slovenska matica izdala *Mojo skrivnost ali O skrivnem neskladju mojih stremljenj* v prevodu klasičnega filologa Tomaža Potočnika, ki je zanj prejel nagrado Radojke Vrančič za mladega prevajalca.

V antologijah in časopisju so izšli še posamezne pesmi iz Petrarcovih *Stihov*, ki so jih prevedli Ciril Zlobec, Andrej Capuder in Srečko Fišer; leta 1941 je za revijo *Dom in svet* pesnik in pisatelj Ivan Čampa (1914–1942) prevedel »Zmagoslavje smrti« iz Petrarcovih *Trionfov*; v časopisju so izšli še odlomek iz *Secretuma* v prevodu Tomaža Potočnika in nekaj Petrarcovih pisem v prevodih slavista Frančka Vogelnika ter klasičnih filologov Tomaža Potočnika in Anje Božič.

3.3 Posebnosti posameznih prevodov

O Gradnikovem izboru Petrarcovih *Sonetov in kancon* Janko Kos (1955, 5) omenja negativni oceni Cirila Zlobca in avtorja, podpisanega z M. P., ter nekaj bolj informativnih slovenskih prispevkov, navaja pa tudi dve zelo pozitivni italijanski kritiki slavistov Umberta Urbanija in Bartolomea Calvija, ki Gradnika nagovori, naj prevede tudi Dantejevo *Komedijo*. Pesnik Ivan Zoran (1995, 14) o *Sonetih* v Capudrovem prevodu pravi, da so zvesti izvorniku, med drugim so obdržali izvorni jambski enajsterec in izvorno razporeditev rim. Bojana Žakelj (2019) v magistrskem delu analizira prevode metafor v devetih Petrarcovih sonetih (vse je prevedel Capuder, šest Gradnik, enega tudi Fišer): večina metafor je izražena z vsaj podobnimi prenosniki, prevodi v največji meri sledijo izvorni zunanji zgradbi – formalno je manj natančen Fišer, Petrarcovo zaporedje rim najbolj kršita Gradnik in Capuder, ki obenem uporabljata največ arhaizmov. Srečko Fišer (2021, 992–995) v prevajalčevih opombah komentira svoj prevod *Canzoniera* in prizna, da v prevedenih sonetih vsi verzi nimajo ženskih končnic, namesto rime se pojavlja tudi »okrepljena« asonanca, nekateri soneti imajo drugačne sheme rim kot izvornik; prevodi kancon so načeloma podobni izvornikom – po kiticah, dolžini stihov, pri rimah je nekaj odstopanja, zvočni učinki so praviloma oslabljeni; shema madrigalov je – piše Fišer – v prevodu ohranjena, nekaj sprememb je v dolžini stihov in rimah, podobno pa velja tudi za balade; največ formalnega odstopanja je pri sekstinah.

3.4 Receptcija

Prevodnoreceptijskih del o Francescu Petrarci v slovenščini je relativno malo: večinoma so to problemsko zamejeni prispevki, npr. Janko Kos (1955) piše o kritikah

Gradnikovega prevoda Petrarce, Capudrov prevod Petrarcevih sonetov leta 1995 na kratko označi Ivan Zoran (1995), magistrsko delo Bojane Žakelj (2019) analizira prevažanje metafor v devetih Petrarcevih sonetih, Srečko Fišer (2021) pa reflektira lastne prevode v *Canzonieru* (gl. zgoraj), medtem ko je širši pregled recepcije Petrarce v slovenski književnosti do konca devetdesetih let pripravila slovenistka in italijanistka Barbara Baloh (1996). Avtorica piše o prvih sledih Petrarce na Slovenskem, o njegovih omembah pri Primožu Trubarju, ki je v njem videl humanista in predhodnika reformacije (v bibliotekarskem registru Felicijana Trubarja sta tudi dva nemška prevoda Petrarce), omenja prve Vrazove prevode in dojemanje ljubezni pri Štefanu Modrinjaku, ki se opira na Petrarčovo poezijo. Barbara Baloh poudari, da je v času romantike razviden pomemben vpliv Petrarce na Prešerna, pri čemer je bil posredovalec velikega italijanskega pesnika Matija Čop: Prešeren v svojih pesmih (npr. »Prva ljubezen«, »Glosa«) citira Petrarco ali pa se zgleduje po njegovih motivih (gl. soneta »Era il giorno ch'al sol si scolararo« [Bil je dan, ko so soncu zbledeli] in »Je od vesel'ga časa teklo leto«); pretrarkizem vpliva na formalne, kompozicijske in stilne prijeme slovenskih romantikov. V sodobnosti Baloh omenja prevode Alojza Gradnika, Albina Vilharja, Andreja Capudra, Kosovo opredelitev Petrarce kot klasičnega pesnika in predhodnika romantične ljubezni, ki vpliva na poezijo Ketteja, Župančiča, Gregorčiča, Gradnika, Zlobca in Jesiha.

Z vplivom Petrarce na slovensko književnost so se ukvarjali mnogi strokovnjaki – o ključnem vplivu na Prešerna so pisali npr. biolog in prešernoslovec Pavel Grošelj, literarni zgodovinarji Bartolomeo Calvi, Stanko Škerlj, Anton Slodnjak, Jože Pogačnik, Boris Paternu, Janko Kos, Vid Snoj in Irena Prosenc (gl. Prosenc 2006, 122). Navedeni avtorji obravnavajo Petrarco kot vir romanskih pesniških oblik pri Prešernu, prepoznavajo Petrarčove podobe in stilizme v Prešernovih sonetih, reminiscence v »Gazelah« in »Sonetnem vencu« (Slodnjak 1978), vzporednice med figurama ženske pri Petrarci in Prešernu (Snoj 2002), med Lauro in Primicovo Julijo, Petrarčevimi in Prešernovimi verzji in metaforiko (Snoj 2012); Irena Prosenc (2006, 122–123) izpostavlja štiri tipe namigov na Petrarco pri Prešernu: eksplicitne omembe Petrarce (npr. v »Prvi ljubezni«, »Glosi«), posredne aluzije na pesnika (npr. v »Je od vesel'ga časa teklo leto«), prvine, ki se nanašajo na Lauro, in citate Petrarcevih verzov (oboje v »Prvi ljubezni«; gl. tudi Prosenc 2014). Slovenistka Katrin Bach (2018) v svojem magistrskem delu raziskuje Petrarčev vpliv na Cirila Zlobca – po njenih ugotovitvah je Zlobec od Petrarce prevzel poglobitve pesniške značilnosti, predvsem ljubezen v dualnosti pozitivnega in negativnega, toposa ženske in ustvarjalnega akta, ki je ključen za pesniški in človeški obstoj.

Med aktualnimi daljšimi študijami o Petrarčovem *Canzonieru* – o času nastanka, vsebinskih, formalnih značilnostih itn. – naj omenim *Veliki čas Petrarčeve poezije* italijanistke in literarne zgodovinarke Patrizie Farinelli (2021), ki uvaja Fišerjev prevod iz leta 2021.

4 Giovanni Boccaccio

4.1 Življenje in delo

Boccaccio se je rodil leta 1313 v Certaldu ali Firencah kot nezakonski sin bogatega trgovca. Oče ga je še mladega poslal v Neapelj, kjer se je učil trgovstva, pozneje prava, hkrati se je ukvarjal z literaturo in spoznaval prijetno življenje na neapeljskem dvoru (tu se je zaljubil v Fiammetto, domnevno hčer neapeljskega kralja). Ugodnega življenja je bilo konec leta 1341 po propadu banke družine Bardi, za katero je delal Giovannijev oče. Za Boccaccia se je začelo skromno življenje v Firencah. Nova težka preizkušnja je prišla s kugo leta 1348, ko je umrl tudi Boccacciev oče. V nadaljevanju je Boccaccio opravil nekaj diplomatskih nalog za Firence, se spoprijateljil s Francescom Petrarco in se – po zaslugi Petrarce – posvetil filologiji. Zadnja Boccaccieva leta so zaznamovali revščina, duhovna kriza, zaradi katere bi skoraj zažgal svoja dela (od tega ga je odvrnil Petrarca), in preučevanje Dantejevega opusa. Boccaccio je umrl leta 1375 v Certaldu pri Firencah.

Boccaccievo delo se lahko razdeli na književnost v italijanščini, klasične študije in preučevanje Danteja. Najpomembnejše Boccaccievo delo je *Decameron*, zbirka stotih novel v italijanščini, napisanih po letu 1348. Zbirko, posvečeno ženskam, zapostavljenemu bralstvu, uvaja okvirna novela: deset mladih se v času kuge preseli iz Firenc in si v zavetju podeželske vile pripoveduje zgodbe. Novele, ki po zaslugi Boccaccia postanejo samostojen žanr, pripovedujejo npr. o sreči, ljubezni, prevari, bistrumju, ljubeznivosti in radodarnosti, ki jih poosebljajo posrečeni junaki. Med Boccaccievimi italijanskimi deli omenimo še npr. *Rime* [Stihe], napisane v okvirih *sladkega novega sloga*; roman *Filocolo* (1336–1339) o ljubezni, ki ji vsi nasprotujejo, a ima srečen konec; pesnitev *Ninfale fiesolano* [Fiesolski nimfski spev] (1344–1346) o pastirju in nimfi, ki se zaradi prepovedane ljubezni spremenita v reki, njun otrok pa postane uglednež, ki prejme v darilo območje, kjer se danes nahajajo Fiesole v Toskani, ter satiro *Corbaccio* [Krokar] (1354–1355), v kateri Boccaccio graja žensko, ki ga je zasmehovala, ko ji je izpovedal ljubezen.

Boccaccievi klasični študiji so obsegali filološko raziskovanje, spodbujanje študija grščine v Firencah (med drugim je z grecistom Leonziem Pilatom soavtor latinskega proznega prevoda *Iliade*) in dela, kot sta npr. *De claris mulieribus* [O slavni ženskah], zbirka biografij znanih žensk od Eve do Ivane I. Neapeljske, in *Genealogia deorum gentilium* [Genealogija poganskih bogov], zbirka mitoloških zgodb, ki ponazarjajo vezi med bogovi. Boccaccio je bil tudi občudovalec Danteja – njegovi največji dosežki na področju dantologije so *Trattatello in laude di Dante* [Razprava v Dantejevo slavo], idealizirajoči življenjepis Danteja, *Esposizioni della Commedia* [Razlage o Komediji], v katerih Boccaccio razlaga alegorične pomene in ozadje *Božanske komedije*, ter javne interpretacije *Božanske komedije* v Firencah leta 1373 (Salinari in Ricci 1994: 530–652).

4.2 Prevodi in prevajalci

Najbolj znano Boccacciovo delo je gotovo *Dekameron*, ki je doživel dva slovenska prevoda in eno »redigirano« različico. Prvi prevod književnika in prevajalca Andreja Budala (1889–1972) je izšel leta 1926 pri Tiskovni zadrugi; verzija tega prevoda, ki jo je redigiral književnik in publicist Božidar Borko (1896–1980), verze zanjo pa prispeval Ciril Zlobec, pa je izšla v letih 1959 in 1966 pri Cankarjevi založbi. Prevod Nika Koširja je prvič izšel leta 1980 pri Cankarjevi založbi v zbirki *Okrogle povesti*, leta 1991 ga je ponatisnilo Založništvo slovenske knjige v zbirki *Svetovni klasiki*, leta 2004 pa še Delo kot del zbirke *Vrhunci erotike in napetosti*. Izbori novel, v prevodu Andreja Budala, so izšli v letih 1960, 1973, 1978 in 2003 pri Mladinski knjigi (večinoma v zbirki *Kondor*, 1978 v *Petdeset najlepših po izboru bralcev*), leta 2012 pa v e-knjigi tudi pri mariborski založbi Ruslica. Leta 2015 (2016 kot e-knjiga) je v slovenščini izšlo Boccacciovo delo *Dantejevo življenje*, ki ga je za založbo Amalietti&Amalietti prevedel Peter Amalietti. Med posameznimi novelami, ki so izhajale v berilih, izborih in časopisju, omenimo vsaj zanimiva prevoda novele o ciprskem kralju in gospe iz Guascogne, ki sta jo v dva govora nadiškega narečja prevedla Giuseppe Manzini in Peter Podreka; prevoda sta izšla leta 1875 v Livornu v knjigi Giovannija Papantija *I parlari italiani in Certaldo* [Italijanski govori v Certaldu], znova pa jih je objavil etnolog Milko Matičetov leta 1972 v *Trinkovem koledarju*.

Leta 1971 je na podlagi Boccacciovih novel književnik in dramaturg Saša Vuga (1930–2016) napisal scenarij za legendarno televizijsko nanizanko »v 14 zgodbah« *Dekameron*, ki jo je TV Ljubljana prvič predvajala med decembrom 1971 in marcem 1972. Na podlagi Koširjevih prevodov so nastale tri radijske igre za Radio Slovenija, ki jih je priredil književnik in dramaturg Jože Rode (1936–2020): *Spoved* (1993), *Vrvica* (1994) in *Sodnik* (1995). V letih 2009 in 2011 pa sta MGL in SNG Nova Gorica uprizorili igro *Dekameron*, ki so jo na podlagi Boccacciovega dela priredili Ira Ratej, Matej Kranjc in Milko Lazar.

4.3 Posebnosti posameznih prevodov

V zvezi s prevodoma Boccacciove novele o ciprskem kralju v dva govora nadiškega narečja Milko Matičetov (1972, 96–97) meni, da ima Manzinijev prevod v govor Ruonca čistejšo narečno podobo, boljše ljudsko govorico in preprostejše izražanje, medtem ko je prevod Petra Podreke (1822–1889), književnika in narodnega buditelja, bolj pod vplivom knjižnega jezika – v njem so knjižne besede, rečenice, slogovne zveze, npr. Manzini ima *nie po pravici te juškè karvice štrafavu* [ni po pravici te tuje krivice kaznoval], Podreka pa *drugih karvice pravično ne štrafuje* [drugih krivice pravično ne kaznuje].

Martina Ožbot (2012, 73–77) v primerjavi Budalovega in Koširjevega prevoda *Dekameron* ugotavlja, da je Koširjev prevod slogovno obarvan, prevajalca vodita

estetizacija in arhaizacija, ki pa je v službi prve; slogovna zaznamovanost, tako besedna kot skladdenjska, pa ne deluje potujitveno in ne izstopa iz okvirov slovenske retorične tradicije. Za Koširjev prevod so značilne tudi idiolektalne in včasih idiosinkratične prvine. Ožbot meni, da je Budalov prevod – v primerjavi s Koširjevim – bolj nevtralen in manj »avtorski«.

4.4 Recepcija

V zvezi z Boccacciem v slovenščini prevladujejo nereceptijska dela, predvsem predstavitve avtorja in njegovih del, v prvi vrsti *Dekameron* (tudi kot gledališke priredbe), v publicistiki in gledaliških listih. O Boccacciu je nastala vrsta neprevodoslovnih diplomskih in magistrskih del.

Med prevodnoreceptijskimi deli o Boccacciu je treba izpostaviti predvsem komentar etnologa Milka Matičetova (1972) o prevodih novele o ciprskem kralju v nadiško narečje in prispevek Martine Ožbot (2012) o razlikah med Koširjevim in Budalovim prevodom *Dekameron* (gl. zgoraj).

5 Zaključek

Trije veliki italijanski književniki imajo v slovenskem prostoru pomembno vlogo, na kar opozarjajo tako njihovi slovenski prevodi kot slovenska dela o njihovi ustvarjalnosti. Z največjim številom prevodov je zastopan Dante, sledita mu Petrarca in Boccaccio; ob tem je treba poudariti, da ne gre zgolj za nove izdaje prevodov, temveč tudi za nove prevode, ki vključujejo tudi manj osrednja dela, kot so Dantejeva *Monarhija*, Petrarcov *Secretum* in Boccacciovo *Dantejevo življenje*, ki pa predstavljajo pomembne segmente ustvarjanja in miselnosti teh avtorjev. Tudi pri obravnavah – ne samo prevodoslovnih – prednjačita Dante in Petrarca, kar je skoraj gotovo posledica njunega vpliva na slovensko književnost, pri čemer pa pri vseh treh avtorjih ostaja še vedno veliko odprtih možnosti za analize, tudi prevodne. Sklenemo pa gotovo lahko, da v slovenskem prostoru obstaja stalno zanimanje za Danteja, Petrarco in Boccaccia, ki kaže na to, da imajo njihova dela neko splošno veljavnost oziroma da so vedno znova aktualna, sprožajo nove refleksije in vplivajo na potrebo po novih prevodih ali pousvaritvah.

6 Seznam sorodnih poglavij

Prevajanje v Italiji in zamejske založbe / Literarnoprevodne izmenjave z italijanščino / Pomembne prevodne knjižne zbirke po drugi svetovni vojni / Oton Župančič / Alojz Gradnik / Božidar Borko / Srečko Fišer

Bibliografija

- Alfano, Giancarlo. 2018. »Tra Dante e Petrarca: Boccaccio e l'invenzione della tradizione (ancora sulla politica degli autori).« *V Boccaccio: gli Antichi e i Moderni*, uredila Anna Maria Cabrini in Alfonso d'Agostino, 93–113. Milano: Ledizioni.
- Bach, Katrin. 2018. »Ciril Zlobec in Francesco Petrarca: ljubezen in vloga ženske.« Magistrsko delo, Univerza na Primorskem.
- Baloh, Barbara. 1996. »Recepcija Petrarke v slovenski literaturi od začetkov do današnjih dni.« *Primorska srečanja* 20, št. 177: 26–29.
- Bevk, France, ur. 1921. *Mladika* 2, št. 17–18.
- Brecelj, Marija, ur. 1965. *Onorate l'altissimo poeta: ob sedemstoletnici Dantejevega rojstva: 1265–1965*. Nova Gorica: Goriška knjižnica.
- Bressan, Arnaldo. 1990. *Dante in sloveno*. Udine: Istituto di lingue e letterature dell'Europa Orientale.
- Calvi, Bartolomeo. 1932. *Il canto V. dell'Inferno nelle versioni slovene*. Torino: Società editrice internazionale.
- Capuder, Andrej. 2002. »Dante in Prešeren v moralni resonanci.« *V France Prešeren – kultura – Evropa*, uredila Darko Dolinar in Jože Faganel, 49–60. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Darovec, Darko, ur. 2014. *Kodeksa Dantejeve Komedije iz Izole*. Koper: Annales.
- Farinelli, Patrizia. 2021. »Veliki čas Petrarrove poezije.« *V Canzoniere: rerum vulgarium fragmenta* Francesca Petrarce, prevedel Srečko Fišer, 7–58. Novo mesto: Goga.
- Fišer, Srečko. 2014. »Il primo secolo di traduzioni letterarie dall'italiano in sloveno (1775–1880).« *Ricerche slavistiche* 12, št. 58: 443–458.
- Fišer, Srečko. 2021. »Prevajalčeve opombe.« *V Canzoniere: rerum vulgarium fragmenta* Francesca Petrarce, prevedel Srečko Fišer, 981–1046. Novo mesto: Goga.
- Fortunat-Černilogar, Damjana. 2021. »Dante Alighieri v Tolminu, mit ali resnica.« *V Trije gradovi, tisoč zgodb*, uredil Miha Mlinar, 82–93. Tolmin: Tolminski muzej.
- Grum, Martin. 2005. »Dante pri Slovencih.« *V Dante Alighieri, Božanska komedija. Raj*, prevedel Andrej Capuder, 285–311. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba.
- Jan, Zoltan. 2001. *Cankar, Kosovel, Zlobec in Ljubka Šorli pri Italijanah ter Bibliografski dodatek*. Ljubljana: Rokus, Slavistično društvo Slovenije.
- Kos, Janko. 1955. »Italijanska kritika o Gradnikovem prevodu Petrarke.« *Slovenski Jadran* 4, št. 25: 5.
- Kos, Janko. 1987. *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: ZIFF, Partizanska knjiga.
- Leben, Stanko. 1940. *Problem Dantejeve Beatrice: uvod v monografijo o Beatrici kot pesniškem liku*. Ljubljana: Modra ptica.
- Matičeto, Milko. 1972. »Boccaccio ob Nadiži 1875.« *Trinkov koledar (za prestopno leto) 1972*, 87–97.

- Makuc, Neva. 2008. »Kaj imata skupnega Dante Alighieri in slovensko ozemlje?« *Historični seminar* 6: 41–56.
- Mermolja, Ace. 1973. »Dantejevi soneti v slovenskih prevodih.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Nartnik, Vladimir. 1995. »Božanska komedija v luči slovenske ljudske legende.« *Slava* 1994/95, št. 1–2: 51–52.
- Nartnik, Vladimir. 1996. »Na sredi našega življenja pota.« *Slava* 1995/96, št. 2: 120–123.
- Nartnik, Vladimir. 2003. »Tržiškimi oktavam Toneta Pretnarja na rob.« *V Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*, uredil Marko Jesenšek, 330–332. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- Ožbot, Martina. 1991a. »Prevajanje Dantejevih retoričnih figur: retorične figure v prvih petih spevih Dantejeve Božanske komedije.« *Primorska srečanja* 16, št. 116: 163–170.
- Ožbot, Martina. 1991b. »Italijansko delo o Danteju v slovenščini.« *Primorska srečanja* 16, št. 126: 928–929.
- Ožbot, Martina. 2012. *Prevodne zgodbe. Poskusi z zgodovino in teorijo prevajanja s posebnim ozirom na slovensko-italijanske odnose*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Perčič, Tone. 1996. *Dante pri Slovencih*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Petaras Jeromela, Valentina. 2021. *La Divina Commedia tra traduzione e versione*. Trieste: Luglioprint.
- Pirjevec, Marija. 1991. »Dante – Schelling – Čop.« *Razprave – dissertationes* 14: 213–220.
- Pogačnik, Jože. 1962. »Dve tujejezični slovenistični publikaciji.« *Jezik in slovstvo* 7, št. 6: 186–188.
- Pogačnik, Jože. 1982. »Recepcija Danteja v slovenski književnosti.« *Jezik in slovstvo* 27, št. 7–8: 212–217.
- Proscenc, Irena. 2006. »Le 'pauvre Pétrarque' dans la réflexion poétique de France Prešeren: contribution à l'histoire du pétrarquisme dans les littératures slaves.« *Cahiers d'études italiennes* 4: 117–130.
- Proscenc, Irena. 2014. »A che servono i poeti? A che un Petrarca o un Tasso?: figure di autori italiani nella visione poetica di France Prešeren.« *Ricerche slavistiche* 12, št. 58: 543–556.
- Rakar, Atilij. 1968. »Dante v slovenski publicistiki v obdobju od 1922 do 1964. Bibliografski pregled.« *V Zbornik o Danteu (1265–1965)*, uredili Eros Sequi, Momčilo D. Savič in Nikša Stipčević, 159–162. Beograd: Prosveta.
- Raveggi, Patrizia. 1984. »Dante in slovenski svet: kratka zgodovinska panorama in analiza treh prevodov petega speva Pekla.« *V Dante i slavenski svijet*, uredil Frano Čale, 545–551. Zagreb: JAZU.
- Rebula, Alojz. 1960. »La Divina Commedia nelle traduzioni slovene.« *Ricerche slavistiche* 8: 199–252.
- Rebula, Alojz. 1991. »Tine Debeljak prevajalec Danteja.« *V Domovina in svet: zbornik referatov s simpozija o dr. Tinetu Debeljaku*, uredil Marko Jenšterle, 33–49. Ljubljana: Karantanija.
- Res, Alojzij, ur. 1921. *Dante: 1321–1921*. Ljubljana: Kleinmayr-Bamberg.

- Salinari, Carlo in Carlo Ricci. 1994. *Storia della letteratura italiana. Dalle origini al Quattrocento*. Rim: Laterza.
- Sferco, Ester. 1991. »Dante in sloveno.« *Mladika* 35, št. 9: 195.
- Slodnjak, Anton. 1978. »Petarcarca in Prešeren.« V *Petarcarca i petrarkizam u slavenskim zemljama*, uredil Frano Čale, 469–474. Zagreb: JAZU.
- Snoj, Vid. 2002. »Ženska sonce: razris figure iz Petrarcovega in Prešernovega pesništva.« V *France Prešeren – kultura – Evropa*, uredila Darko Dolinar in Jože Faganel, 61–73. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Snoj, Vid. 2012. *Nova zaveza in slovenska literatura*. Ljubljana: KUD Logos, Inštitut za preučevanje krščanskega izročila.
- Škerlj, Stanko. 1968. »Ob enem najstarejših sledov Dantejeve pesnitve na slovenskih tleh.« V *Zbornik o Danteu (1265–1965)*, uredili Eros Sekvi, Momčilo D. Savić in Nikša Stipčević, 13–26. Beograd: Prosveta.
- Šušteršič, Nika. 2020. »Dante Alighieri v slovenski poeziji.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Vilhar, Srečko. 1965. *Dante: 1265–1965*. Koper: Študijska knjižnica.
- Zoran, Ivan. 1995. »Petrarkovi soneti.« *Dolenjski list* 46, št. 8: 14.
- Žakelj, Bojana, 2019. »Primerjava metafor v devetih Petrarkovih sonetih z njihovimi prevodi.« Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.

POVZETEK

Poglavje obravnava slovenske prevode del Danteja Alighierija (1265–1321), Francesca Petrarce (1304–1374) in Giovannija Boccaccia (1313–1375), treh velikanov italijanske in svetovne književnosti. Po uvodnih predstavitvah avtorjev in njihove ustvarjalnosti sledijo pregledi njihovih slovenskih prevodov in prevajalcev: knjižni prevodi Dantejevih del obsegajo *Božansko komedijo* (več delnih in dva celotna prevoda), Dantejevo poezijo in politični spis *Monarhija*; Petrarca je knjižno zastopan z izbori poezij, celotnim prevodom *Stihov* in dvema prevodoma eksistencialnega spisa *Secretum*; knjižni prevodi Boaccaccievih del pa vključujejo dva slovenska prevoda in eno »redigirano« različico *Dekameron* ter biografsko delo *Dantejevo življenje*. Danteja, Petrarco in Boccaccia so prevajali številni znameniti slovenski prevajalci: knjižne prevode so pripravili Jože Debevec, Alojz Gradnik, Andrej Budal, Tine Debeljak, Božidar Borko, Niko Košir, Ciril Zlobec, Andrej Capuder, Srečko Fišer, Tomaž Jurca, Peter Amalietti, Tomaž Potočnik. V slovenščini je največ recepcijskih obravnav, tudi prevodoslovnih, posvečenih Danteju (v prvi vrsti *Božanski komediji*), ki mu sledi Petrarca, kar je gotovo tudi posledica njunega vpliva na slovensko književnost – izrazit je bil predvsem vpliv na slovensko romantiko.

ABSTRACT

The chapter analyses Slovene translations of the works of Dante Alighieri (1265–1321), Francesco Petrarca (Petrarch, 1304–1374), and Giovanni Boccaccio (1313–1375), three giants of Italian and world literature. Introductory presentations of the three authors and their works are followed by overviews of their Slovene translations and translators: book translations of Dante's works include the *Divine Comedy* (multiple partial and two integral translations), Dante's poetry, and the political treatise *De Monarchia* [On Monarchy]; Petrarch is represented with book translations of his poetry, which include different selections and the integral translation of *Canzoniere* [Song Book], and two translations of Petrarch's existential work *Secretum* [The Secret]; Slovene book translations of Boccaccio's works encompass two translations and one "revised" version of *Decameron*, as well as Boccaccio's biography of Dante entitled *Trattatello in laude di Dante* [A Little Treatise in Praise of Dante]. Dante's, Petrarch's, and Boccaccio's works have been translated into Slovene by distinguished Slovene translators, such as Jože Debevec, Alojz Gradnik, Andrej Budal, Tine Debeljak, Božidar Borko, Niko Košir, Ciril Zlobec, Andrej Capuder, Srečko Fišer, Tomaž Jurca, Peter Amalietti, and Tomaž Potočnik. Most reception studies, including translations analyses, have dealt with Dante (primarily, with his *Divine Comedy*), followed by Petrarch, which is probably the result of their influence on Slovene literature – particularly prominent was their influence on Slovene romanticism.